

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA IJOBIY XULQ-ATVORNI SHAKLLANTIRISHDA PSIXOLOGNING ROLI

Mannopova Shaxnoza Rasuljonovna

*Andijon viloyati Asaka tumani 37-umumta'lim maktabi boshlang'ich sinf
o'qituvchisi*

*University of Business and Science universiteti Pedagogika va psixologiya
yo'nalishi 5-kurs 21-05 guruh talabasi*

ANNOTATSIYA: Mazkur maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida ijobiy xulq-atvorni shakllantirish jarayonida maktab psixologining o'rni va ahamiyati yoritilgan. Boshlang'ich sinf davri bolaning shaxs sifatida shakllanishida muhim bosqichlardan biri hisoblanadi. Bu davrda bolalarda axloqiy qadriyatlar, ijtimoiy munosabatlar va xulq-atvor me'yorlari shakllanadi. Shu sababli o'quvchilarda ijobiy xulq-atvorni rivojlantirishda maktab psixologi, o'qituvchi va ota-onalarning hamkorligi muhim ahamiyat kasb etadi. Maqolada psixologik yondashuvlar, tarbiyaviy metodlar hamda psixologik treninglarning o'quvchilar xulq-atvoriga ta'siri tahlil qilingan. Shuningdek, o'quvchilarda ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish, konfliktlarni bartaraf etish va sog'lom psixologik muhit yaratish masalalari ham ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: ijobiy xulq-atvor, boshlang'ich sinf, maktab psixologi, tarbiya, psixologik muhit, o'quvchi shaxsiyati, ijtimoiy ko'nikmalar, pedagogik jarayon, psixologik yordam.

АННОТАЦИЯ: В данной статье освещается роль и значение школьного психолога в процессе формирования положительного поведения у учащихся начальных классов. Начальный школьный период является одним из важнейших этапов в формировании личности ребенка. Именно в этот период у детей формируются нравственные ценности, социальные отношения и нормы поведения. Поэтому сотрудничество школьного психолога, учителя и

родителей играет важную роль в развитии положительного поведения учащихся.

В статье проанализированы психологические подходы, воспитательные методы и влияние психологических тренингов на поведение учащихся. Также рассматриваются вопросы развития социальных навыков у школьников, предотвращения конфликтов и создания благоприятной психологической среды.

Ключевые слова: положительное поведение, начальные классы, школьный психолог, воспитание, психологическая среда, личность учащегося, социальные навыки, педагогический процесс, психологическая помощь.

ANNOTATION: This article highlights the role and importance of the school psychologist in the process of forming positive behavior among primary school students. The primary school period is one of the most important stages in the development of a child's personality. During this period, moral values, social relationships, and behavioral norms are formed in children. Therefore, cooperation between the school psychologist, teacher, and parents plays an important role in developing positive behavior in students.

The article analyzes psychological approaches, educational methods, and the impact of psychological trainings on students' behavior. It also discusses the development of social skills among students, conflict prevention, and the creation of a healthy psychological environment.

Keywords: positive behavior, primary school, school psychologist, upbringing, psychological environment, student personality, social skills, pedagogical process, psychological support.

KIRISH

Boshlang'ich ta'lim bosqichi bolaning shaxs sifatida shakllanishida muhim ahamiyatga ega bo'lgan davr hisoblanadi. Aynan shu davrda bolalarda xulq-atvor me'yorlari, axloqiy qadriyatlar va ijtimoiy munosabatlar shakllana boshlaydi. Bolaning maktab muhitiga moslashuvi, o'qishga bo'lgan munosabati hamda jamoada o'zini tutishi ko'p jihatdan shu davrdagi tarbiyaviy jarayonlarga bog'liqdir.

Ijobiy xulq-atvor – bu o‘quvchilarning jamiyat tomonidan qabul qilingan axloqiy me‘yorlarga mos ravishda harakat qilishi, o‘zini hurmat bilan tutishi, boshqalarga nisbatan mehribon va hamkorlik ruhida munosabatda bo‘lishidir. Bunday xulq-atvorni shakllantirish o‘quvchilarning ijtimoiy rivojlanishida muhim rol o‘ynaydi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari psixologik jihatdan juda sezgir bo‘ladi. Ular kattalarning munosabatiga, bahosiga va rag‘batiga katta e‘tibor beradi. Shu sababli maktab psixologi va o‘qituvchilarning o‘quvchilarga nisbatan ijobiy munosabati ularning xulq-atvorini shakllantirishda muhim omil hisoblanadi.

Maktab psixologining faoliyati o‘quvchilarning shaxsiy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlash, ularning psixologik muammolarini aniqlash va zarur yordam ko‘rsatishga qaratilgan. Psixolog o‘quvchilar bilan individual suhbatlar, psixologik treninglar va diagnostik tadqiqotlar o‘tkazish orqali ularning ijtimoiy ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Ijobiy xulq-atvorni shakllantirishda psixologik treninglar muhim ahamiyatga ega. Treninglar orqali o‘quvchilar muloqot qilish, o‘z his-tuyg‘ularini boshqarish, boshqalar bilan hamkorlik qilish kabi muhim ijtimoiy ko‘nikmalarni o‘rganadi. Bu jarayon o‘quvchilarning o‘zaro munosabatlarini yaxshilashga yordam beradi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ijobiy xulq-atvorni shakllantirishda rag‘batlantirish usuli ham samarali hisoblanadi. O‘quvchilar yaxshi xatti-harakatlari uchun maqtoov va rag‘bat olganida, ular bunday xulq-atvorni takrorlashga intiladi. Bu esa ijobiy xulq-atvorning mustahkamlanishiga yordam beradi. Psixolog o‘quvchilarda empatiya, ya‘ni boshqalarning his-tuyg‘ularini tushunish qobiliyatini rivojlantirishga ham e‘tibor qaratadi. Empatiya o‘quvchilarning bir-biriga nisbatan mehribon va hurmatli munosabatda bo‘lishiga yordam beradi. Shuningdek, maktab psixologi o‘quvchilar o‘rtasidagi nizolarni bartaraf etishda ham muhim rol o‘ynaydi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari ba‘zan o‘zaro kelishmovchiliklarga duch kelishi mumkin. Bunday vaziyatlarda psixolog muammoni tahlil qiladi va o‘quvchilarga to‘g‘ri muloqot qilish yo‘llarini o‘rgatadi. Maktabdagi psixologik muhit ham o‘quvchilarning xulq-atvoriga katta

ta'sir ko'rsatadi. Agar sinfda do'stona va qo'llab-quvvatlovchi muhit mavjud bo'lsa, o'quvchilar o'zlarini erkin his qiladi va ijobiy xulq-atvor namoyon etadi.

Ota-onalar bilan hamkorlik ham ijobiy xulq-atvorni shakllantirishda muhim omil hisoblanadi. Ota-onalar farzandining xulq-atvoriga e'tibor berishi, uni qo'llab-quvvatlashi va maktab bilan hamkorlik qilishi zarur. Oila va maktab o'rtasidagi hamkorlik o'quvchining tarbiyasiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda tarbiyaviy ishlarni tashkil etish muhimdir. Bolalar ko'pincha o'yin faoliyati orqali o'rganadi. Shu sababli psixologik mashg'ulotlarda turli o'yin metodlaridan foydalanish samarali natija beradi.

Zamonaviy ta'lim tizimida psixologik xizmatning rivojlanishi o'quvchilarning har tomonlama rivojlanishiga xizmat qiladi. Psixologlar o'quvchilarning qobiliyatlarini aniqlash, ularning ijtimoiy moslashuvini ta'minlash va ijobiy xulq-atvorni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Umuman olganda, boshlang'ich sinf o'quvchilarida ijobiy xulq-atvorni shakllantirish murakkab va uzluksiz jarayon hisoblanadi. Bu jarayon o'qituvchi, psixolog va ota-onalarning hamkorligini talab etadi.

Natijada ijobiy xulq-atvor shakllangan o'quvchilar jamiyatda faol, mas'uliyatli va axloqan barkamol shaxs sifatida rivojlanadi. Shu sababli ta'lim muassasalarida psixologik xizmat faoliyatini takomillashtirish va o'quvchilar bilan psixologik ishlarni tizimli ravishda olib borish muhim ahamiyatga ega. O'quv faoliyati boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun nafaqat bilish jarayonlarining yuqori darajada rivojlanishi, balki shu kichik shaxslarning ijobiy munosabat xususiyatlarini rivojlantirish uchun ham imkoniyat yaratishi kerak. Bu davrda bola shaxsining shakllanishi davom etadi. O'quvchining maktabdagi muvaffaqiyati uning keyingi psixik rivoji va shaxsining shakllanishida to'liq ijobiy asos bo'ladi. Buning natijasida bolaning o'z-o'zidan oilasi, o'qiyotgan sinfi va boshqa jamoalardagi o'z o'rnini anglay boshlaganini ko'rish mumkin. Yangi faoliyatga o'tish o'quvchi bolaning o'z asosiy faoliyatiga yangi munosabatni paydo qiladi.

Unda ijobiy munosabat hissi o'sa boshlaydi. U yaxshi muomala va xarakter shart ekanligini va u uning burchi ekanligini, belgilab qo'yilgan qoida va talablar bajarilishi shartligini anglaydi. O'zini haqiqiy o'quvchidek his qilgan holda unda yaxshi o'quvchi bo'lishga ehtiyoj paydo bo'ladi. Bu yoshdagi o'quvchilarning axloqiy onglari 1- va 4- sinfdagi o'qish mobaynida muhim o'zgarishlarga uchraydi va axloqiy sifatlar, bilim va tasavvurlar sezilarli darajada boyiydi va bola o'zini o'zi anglay boshlaydi. U o'ziga xos bo'lgan yaxshi-yomon xususiyatlarni bilmasa ham, lekin u o'zini "Men"ini his qiladi. O'zining vazifasi, maqsadi, uni bajarish lozimligi, uyga berilgan vazifalarni bajarish, takrorlash uning burchi ekanligi kabilarni anglab etadi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarini maktab dasturiga kiritilmagan juda ko'p atrof-muhit hodisalari va ijtimoiy ijobiy munosabatlar haqidagi bilimlar qiziqtiradi. Bu qiziqishlar bolaning ko'pincha e'tiborga olinmaydigan ijobiy o'yinlarga nisbatan qiziqishlarida ham namoyon bo'ladi. Bunday o'yinlarda uning ijtimoiy qiziqishlari, emotsiyalari, jamoa uchun tashvishlanish kabi hislari aks etadi. Qiziquvchanlik kichik maktab yoshidagi bolalarning keng aqliy faolligini namoyon etilish shakli hisoblanadi. Vatanga kerakli inson bo'lish uchun o'qishning muhimligi va ahamiyatini bilishi uchun ochiqlik, ishonuvchanlik, ustozining barcha topshiriqlarini bajarishga tayyorlik xususiyatlari keng ijtimoiy burch motivlari, ma'suliyatlilik samarali shartlar hisoblanadi.

Maktab ta'limining dastlabki yillarida qiziqishlar, xususan, bilim egallashga nisbatan qiziqishlar, intellektual qiziqishlar sezilarli darajada rivojlanadi. Psixologlarning ta'kidlashicha, dastavval ayrim faktlarga, boshqa narsalardan ajratib olingan yolg'iz hodisalarga nisbatan qiziqishlar hosil bo'ladi. 3-4- sinflarda esa sabablarni, qonuniyatlarni, hodisalar o'rtasidagi aloqa va o'zaro bog'liqliklarni bilib olish uchun bo'lgan qiziqishlar rivojlanadi. 3- sinfdan boshlab o'qishga qiziqish differensiallasha boshlaydi. O'quvchilardagi bunday qiziqishlar o'zini anglash va o'z xatti-harakatiga baho berishi kabi xususiyatlarni shakllantiradi. Kichik maktab yoshidagi bolalarning qiziqishlarida samarali o'qish

uchun halaqit beruvchi qator salbiy xarakteristikalari ham mavjud. Bu yoshidagi o'quvchilarning qiziqishlari:

- yetarlicha amaliy natija bera olmaydi;
- qat'iy emas, vaziyatli;

-o'quv materiali va topshiriqlar o'quvchining joniga tez tegadi va charchashni yuzaga keltiradi;

– kam anglanilgan, o'quvchining ma'lum bir predmetdagi nima yoqishini va nima uchun yoqishini aytib bera olmasligida ko'rinadi;

Kichik maktab davrining so'ngiga qadar ijobiy munosabatlar o'rnatishdagi qiyinchiliklarni yengishga nisbatan qiziqish yuzaga kelmaydi. Bularning barchasi kichik maktab yoshida qiziqishlarning yetarli darajada rivojlanmaganligi bo'lib, ba'zan o'qishga nisbatan yuzaki munosabatni keltirib chiqarishi mumkin. Bu davrdagi o'quvchilardagi motivlarning umumiy dinamikasiga nazar tashlansa, quyidagilarni ko'rish mumkin: kichik maktab davrining boshida maktabda bo'lishning tashqi jihatlariga, so'ngra birinchi o'quv mehnati natijalariga, keyinchalik, jarayonning o'ziga, o'qishning mazmuniga va shundan so'nggina bilimlarni olish yo'llariga qiziqish kuchli bo'ladi. O'qishning ijtimoiy ahamiyatini tushunish o'qish mazmunini va bilimlarni egallash yo'llariga qiziqish bilan mustahkamlanishi zarur. Bunday holda kichik maktab davrining oxirlariga borib, o'qishga nisbatan motivatsiyaning pasayishi ko'zga tashlanmaydi. Bilish motivlari quyidagicha o'zgarib boradi: kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning qiziqishlari alohida bir faktlarga qiziqishdan, qonuniyat va prinsiplarga qiziqishga aylanib boradi. Oxirgi yillarda o'tkazilgan psixologik tadqiqotlar kichik maktab yoshining o'rtalariga borib bilimlarni o'zlashtirish yo'llariga qiziqish yuzaga kelishi mumkinligini ko'rsatib berdi. Kichik maktab davrida mustaqil ta'lim motivlari ham yuzaga kelib, lekin ular eng oddiy shaklda - bilimlarni olish qo'shimcha manbalariga va qo'shimcha kitoblarni vaqti-vaqti bilan o'qishga qiziqish bilan yuzaga keladi. Ijtimoiy motivlar birinchi sinfga kelganida differensial bo'lmagan umumiy tushunishdan o'qish va o'rganishning zarurligi

sabablarini chuqur anglashga, “o‘zi uchun” o‘qish mazmunini anglab etishga tomon o‘zgarib, ijtimoiy motivlarni amaliy xarakter kasb etishiga sababchi bo‘ladi.

Bu yoshdagi vaziyatli ijtimoiy motivlar o‘qituvchining qo‘llab-quvvatlashini olishga nisbatan bo‘lgan ehtiyoji hisoblanadi. Bolaning ustoziga bo‘lgan munosabati yomon baho olib xafa bo‘lgan taqdirda ham ijobiy va unga ishonch bildirishi saqlanib qolaveradi. Unda o‘rtoqlari va sinfdoshlari o‘rtasida mavqeli bir o‘rinni egallashga harakat yuzaga kelib, asta sekinlik bilan o‘rtoqlari fikrlariga asoslanish paydo bo‘ladi. O‘quv faoliyati kichik maktab yoshidagi bolalarda o‘qishda ma‘lum yutuqlarga erishish ehtiyojini qondirishga, Shuningdek, tengdoshlari orasida o‘z o‘rniga ega bo‘lishiga imkoniyat ham yaratadi. Aynan ana shu o‘rin yoki mavqega erishish uchun ham bola yaxshi o‘qishga harakat qiladi. Bu yoshdagi bolalar doimiy ravishda o‘zlari erishgan muvaffaqiyatlarini boshqa tengdoshlari muvaffaqiyatlari bilan solishtiradilar. Ular uchun doimo birinchi bo‘lish nihoyatda muhim. Kichik maktab davrida bolalardagi musobaqaga kirishish motivi tabiiy psixologik ehtiyoj hisoblanib, bu motiv ularga kuchli emotsional zo‘riqishni beradi. Bu xususiyatlar aslida bog‘cha davridan boshlab yuzaga kela boshlaydi va kichik maktab davrida, Shuningdek o‘smirlik davrida ham yaqqol ko‘zga tashlanadi. Kichik maktab yoshidagi bolalar kattalarning u haqidagi fikr va bergan baholariga qarab, o‘zlariga o‘zlari baho beradilar. Shuningdek, o‘quvchining o‘ziga-o‘zi beradigan bahosi, turli faoliyatlaridagi muvaffaqiyatlariga ham bog‘liq bo‘ladi. Kichik maktab yoshidagi o‘quvchilarda o‘z-o‘ziga beradigan baholari turlicha - yuqori, adekvat - mos yoki past bo‘lishi mumkin. Bu yoshdagi bolalarda mavjud bo‘lgan ishonuvchanlik, ochiqlik, tashqi ta’sirlarga beriluvchanlik, itoatkorlik kabi xususiyatlari ularni shaxs sifatida shakllantirish uchun yaxshi imkoniyat yaratadi. Kichik maktab davrida boshqarishdan o‘z-o‘zini boshqarishga o‘tishi nihoyatda muhimdir. Yetakchi bo‘lgan o‘quv faoliyatidan tashqari boshqa faoliyatlar - o‘yin, muloqot va mehnat faoliyati ham o‘quvchi shaxsi rivojiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Bu faoliyatlar asosida muvaffaqiyatga erishish motivlari bilan bog‘liq bo‘lgan shaxs xususiyatlari tarkib topa boshlaydi. Kichik maktab davrini bolaning turli

faoliyatlarda muvaffaqiyatga erishishini belgilab beruvchi asosiy, shaxsiy xususiyatlarni yuzaga kelish va mustahkamlash davri deb hisoblash mumkin. Bu davrda muvaffaqiyatga erishish motivlari tarkib topa boshlaydi. Bu yoshdagi bolalar soatlab yolg'iz holda sevimli mashg'ulotlari bilan shug'ullanishlari mumkin va shular asosida ularda mehnatsevarlik va mustaqillik fazilatlarini shakllanadi.

XULOSA

Boshlang'ich sinf davridan boshlab o'quvchilarni mustaqil mehnat faoliyatiga amaliy va psixologik jihatdan tayyorlashga e'tibor beriladi. Bu davr ichida bolalarda mehnatga nisbatan ongli, ijobiy munosabatda bo'lish asoslari tarkib topa boshlaydi. Ularda mehnatga havas uyg'onadi, mehnatga va mehnat ahllariga hurmat bilan qarash, ijtimoiy foydali ishlarda qatnashishga intilish singari fazilatlar tarkib topadi. Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarda mehnatsevarlik, a so san, o'qish va mehnat faoliyatida rivojlanadi va mustahkamlanadi. Kichik maktab yoshdagi o'quvchilar zarur bo'lgan harakat va amallarni darhol o'zlashtirib va egallab ololmaydilar, ko'proq ortiqcha va chalkash harakatlar qiladilar. Mehnat jarayonidagi turlicha ish harakatlarini, chunonchi: tikish, to'qish, kiyish yoki taxtalarni randalash kabi ish harakatlarni qiynalmasdan va birmuncha silliq bajaradigan bo'lish uchun har bir ishda har qanday harakatlar qilish kerakligini va bu harakatlarning qay yo'sinda amalga oshirilishini aniq bilib olish va esda qoldirish kerak bo'ladi. Harakatlarni qayta-qayta takrorlash, mashq qilib borish natijasida kichik yoshdagi o'quvchilarda uchrab turadigan ortiqcha va chalkash harakatlar yo'qolib boradi. O'qituvchilar mehnat darslarida o'quvchilarning mehnatiga etarli darajada e'tibor berishlari, mehnat darsiga alohida tayyorgarlik ko'rishlari, o'quvchilarning har bir harakatlarini ziyraklik va kuzatuvchanlik bilan nazorat qilishlari, ularga individual munosabatda bo'lishlari maqsadga muvofiqdir. Mehnatsevarlik bolada o'zi qilayotgan mehnati unga zavq bergan taqdirdagina yuzaga keladi va rivojlanadi. Bu davrda mustaqillikning poydevori yuzaga kelib, o'quv vazifalarini mustaqil bajarish layoqati yuzaga keladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

- 1.Джалолова М. А., Мамажоновна Ш. К. О‘SMIRLAR XULQIDA NOMOYISHKORLIK G‘AYRATLILIK XUSUSIYATLARI TADQIQ ETISH METODOLOGIYASI: Djalolova
- 2.Mohinur Abdusattor qizi, Mamajonova Shohista Kamolovna, Farg‘ona davlat universiteti psixologiya kafedrası o‘qituvchilari //Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал. – 2022. – №. 6. – С. 287-292.
- 3.Mamajonova S. SPEECH OF PRESCHOOL CHILDREN MODERN METHODS OF DEVELOPMENT //Конференции. – 2020.
- 4.Pulatova G., Mamajonova S. DEVELOPING CHILDREN’S SPEECH IN A FOREIGN LANGUAGE THEORETICAL ANALYSIS //Конференции. – 2020.
- 5.Ziyo.net